

ხეთისო მამისიძედიშვილი

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან დაკავშირებული ხალხური ტექსტების თავისებურება

გმირები „იქმნებიან“ უძველესი მითების მიხედვით.

მირჩა ელიაძე

ქართველმა ხალხმა ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან დაკავშირებით თემატურად მდიდარი და ჟანრობრივად მრავალფეროვანი ფოლკლორი შექმნა. ოფიციალური ისტორიოგრაფიისგან განსხვავებით, ხალხური ტექსტები არ გადმოსცემენ ერთიან ისტორიულ პროცესს, რადგან წარსულში მომხდარი მოვლენები სულ რამდენიმე ისტორიულ პირს ან მეფეს მიეწერება, რამაც განაპირობა ამ სახის ნაწარმოებთა ციკლურობა. აღსანიშნავია, რომ ეს ციკლები ერთმანეთს არ უკავშირდება. ხალხის მეხსიერება მხოლოდ ცალკეულ მხატვრულ ნაწარმოებებს ინახავს ქვეყნის წარსულზე. ქართულ ფოლკლორში არ დასტურდება ერთიანი საისტორიო ეპოსი, რომელიც განაზოგადებდა ხალხის ისტორიას, რომელიც გვიჩვენებდა, თუ როგორ უყურებს ხალხი საკუთარ წარსულს, საკუთარი ქვეყნის ისტორიას. შეიძლება თავის დროზე ქართულ ფოლკლორში ზეპირად არსებობდა ასეთი ერთიანი ისტორიული ეპოსი, მაგალითად, თამარის ეპოსი, რომელმაც ჩვენამდე მხოლოდ დაშლილი, ფრაგმენტების სახით მოაღწია. სხვა ხალხების ფოლკლორში იძებნება არაერთი ისტორიული ეპოსი, რომლებიც განზოგადებულად მოგვითხრობენ წარსულზე. რუსულ ბილინებს, ესპანურ ეპოსს „ჩემს სიდზე“ და სომხურ „დავით სასუნელის ეპოსს“ ისტორიული ამბები უდევთ საფუძვლად. მათში მონაწილეობენ როგორც ისტორიული, ისე ფსევდოისტორიული გმირები.

ნაშრომი მიზნად ისახავს, განიხილოს, თუ როგორ, რა სახით შემოინახა ქართულმა ფოლკლორმა ხალხური ტექსტები იმ ისტორიული მოვლენებისა და პიროვნებების შესახებ, რომლებიც ჩვენთვის ქართლის ცხოვრებიდან

და სხვა დოკუმენტური წყაროებით არიან ცნობილი. ქართულ ფოლკლორში დადასტურებული ციკლები მხოლოდ რამდენიმე კონკრეტულ მოვლენასა და რამდენიმე რეალურ ისტორიულ პირზე ამახვილებს ყურადღებას, რომლებმაც განსაკუთრებით ღრმა კვალი დატოვეს საზოგადოების ცნობიერებაზე. ხალხური ლექსები და ეპიკური სიუჟეტებიც სწორედ ამ კონკრეტული ისტორიული პირებისა და მოვლენების გარშემო ჯგუფდებიან.

ქს. სიხარულიძე ქართულ ხალხურ საისტორიო სიტყვიერებაში რამდენიმე ციკლს გამოყოფდა.¹ თუმცა ამ ციკლების რიცხობრივად გაზრდაც შეიძლება და შემცირებაც, იმის გათვალისწინებით, თუ რა იქნება ხალხური ნაწარმოებების ციკლებად დაყოფის საფუძველი. ერთ ციკლში შეიძლება გაერთიანდეს ერთ კონკრეტულ ისტორიულ მოვლენასთან ან ერთ ისტორიულ პირთან დაკავშირებული სხვადასხვა ჟანრის ხალხური ნაწარმოებები. მაგალითად, თამარ მეფის ციკლის ზეპირსიტყვიერ ნიმუშებში ერთიანდება ამ ცნობილი მეფის სახელთან დაკავშირებით საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შექმნილი ლირიკული და ლირო-ეპიკური საფერხისო ლექს-სიმღერები, ეპიკური ტექსტები, მათ შორის მითოლოგიური გადმოცემები, თქმულებები და ლეგენდები. თამარის ციკლში შეიძლება გაერთიანდეს ლაშა-გიორგისა და შოთა რუსთაველთან დაკავშირებული თქმულებებიც, რადგან ხალხურ ნაწარმოებებში ისინი ხშირად ერთად მოქმედებენ და ერთ ეპოქას ასახავენ. საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, მნიშვნელობა არა აქვს მათ ჟანრულ კუთვნილებას, ლეგენდით იქნება გადმოცემული, თქმულებით თუ ლექსით, ხალხური იმაგინაციის მიხედვით, მაინც ინარჩუნებენ სანდობას, მხატვრულ დამაჯერებლობას, რადგან ეს ტექსტები რეალურ მოვლენებსა და პირებზე მოგვითხრობენ. საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებში წარსული უკავშირდება აწმყოს, რადგან, მაგალითად, ციხესიმაგრე, რომლის მშენებლობის ისტორიასაც თქმულება გვიამბობს, ისევ დგას სოფელში და მას ხედავს როგორც მოხრობელი, ასევე მსმენელიც.

ზოგიერთი ციკლი ისტორიულ პირს უკავშირდება, ზოგიერთი ციკლი კი – ისტორიულ მოვლენას. ფოლკლორულ ნაწარმოებთა აღნიშნულ ციკლებს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხური კოლექტიური მსოფლმხედველობის შესასწავლად, რადგან მათი საშუალებით ნათელი ხდება, თუ რომელმა ისტორიულმა პირმა ან ისტორიულმა მოვლენამ მოახდინა საზოგა-

¹ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. I. ტექსტების მომზადება, რედაქცია, შესავალი და შენიშვნები ქსენია სიხარულიძის. თბ. 1961, გვ. 20-42.

დობაზე ყველაზე დიდი ზემოქმედება, რომელ ეპოქას მიიჩნევს ხალხი ყველაზე ძლიერ დროდ და რომელ მოღვაწეს – გამორჩეულ პიროვნებად.

განსაკუთრებული სიბრძნით, ქვეშევრდომებზე ზრუნვით, სახელმწიფოს აღმშენებლობით, მტრებთან თავდაუზოგავი ბრძოლითა და პიროვნული სიმატაცით საქართველოს არაერთმა მეფემ გამოიჩინა თავი, მაგრამ მათ შორის ყველაზე დიდი პატივი ქართველმა ხალხმა ოთხ მეფეს მიაგო. ქართული ფოლკლორი მეფეებთან დაკავშირებით ხალხური ტექსტების მხოლოდ ოთხ ციკლს იცნობს, კერძოდ, ვახტანგ გორგასლის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფისა და ერეკლე მეორის ციკლის ზეპირსიტყვიერ ნიმუშებს. ქართველ მეფეებთან დაკავშირებული ფოლკლორული ნაწარმოებების ვარიანტები საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში დასტურდება.

ღვაწლმოსილი და დიდებული მეფეების გარდა, ქართულმა ფოლკლორმა ისეთი ისტორიული პირების ხსოვნაც შემოინახა, რომლებმაც უარყოფითი როლი შეასრულეს ქვეყნის შიდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ამ მხრივ უაღრესად მნიშვნელოვანია ხალხური ლექსებისა და გადმოცემების ციკლი XVII საუკუნის პირველი ნახევრის მოღვაწის – ზურაბ არაგვის ერისთავის შესახებ. ხალხური ტექსტები მას წერილობითი დოკუმენტებისგან საპირისპირო თვისებებით, სრულიად უარყოფით პერსონაჟად წარმოგვიდგენს, რომელმაც რამდენჯერმე ილაშქრა ფშავ-ხევსურეთში და საფრთხე შეუქმნა არა მხოლოდ ადგილობრივი საყმოების დამოუკიდებლობას, არამედ მათ ფიზიკურ არსებობასაც.² ოფიციალური წყაროები და წერილობითი დოკუმენტები არანაირ ცნობას არ გვაწვდიან ზურაბ ერისთავის ფშავ-ხევსურეთში ლაშქრობების შესახებ. ხალხური ლექსები და გადმოცემები კი განადიდებენ კონკრეტულ სახალხო გმირებს, რომლებმაც გამოიჩინეს საარაკო გმირობა, წინ აღუდგნენ სასტიკ ერისთავს, თავი ისახელეს მტერთან ბრძოლაში და დაიცვეს თავიანთი კუთხის თავისუფლება. ქს. სიხარულიძის აზრით, „ძველი ციკლებისგან განსხვავებით ამ ციკლს ახასიათებს მოვლენათა კონკრეტიზაცია და პერსონაჟების სიმრავლე. ნაწარმოებში მეტწილად რამდენიმე გმირი მოქმედებს“.³ აღსანიშნავია, რომ ზურაბ ერისთავის ციკლის ხალხური ნაწარმოებები: თქმულებები, გადმოცემები და სიმღერები – მხოლოდ ფშავ-ხევსურეთის ტრადიციულ საზოგადოებებში იყო გავრცელებული.

ქართველი ხალხის მეხსიერებამ წარსული ცხოვრებიდან რამდენიმე

² ზ. კიკნაძე. ქართული მითოლოგია. ტ. I, ჯვარი და საყმო. თბ. 2016, გვ. 178.

³ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. I, გვ. 30.

თვალსაჩინო ისტორიული მოვლენა შემოინახა. 1659 წელს ბახტრიონის აჯანყებაში თუშების, ფშავლებისა და ხევსურების ძლევამოსილ გამარჯვებას ეძღვნება ლექსებისა და გადმოცემების მთელი ციკლი, რომელმაც არაერთი სახალხო გმირის ბრძოლისა და თავგანწირვის ამბავი ასახა. ამ უძძიმეს მომენტში, როცა კახეთისა და მთლიანი ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის საკითხი წყდებოდა, ქართველმა ხალხმა შეძლო კონსოლიდაცია და მტერთან უთანასწორო ბრძოლაში გადამწყვეტი გამარჯვების მოპოვება. ბახტრიონის ციკლის ხალხურ ნაწარმოებებში, ისევე როგორც ზურაბ ერისთავის ციკლის ტექსტებში, პერსონაჟები თავიანთი კონკრეტული გვარ-სახელებით ხსენდებიან. ბახტრიონის ციკლის ხალხურ ლექსებში მონაწილეობენ გმირები, რომლებსაც ოფიციალური, დოკუმენტური ისტორია საერთოდ არ იცნობს. ბახტრიონის აჯანყების გმირები: თუში ზეზვა გაფრინდაული, ფუნჩაიშვილი, საღირიშვილი, შველა შველაიძე; ხევსურები – ხოშარეული და ნადირა; ფშაველი – გოგოლაური – ისტორიულ წყაროებში არ ხსენდებიან და მხოლოდ ხალხური სიმღერების პერსონაჟები არიან. ეს ციკლიც მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს ზეპირსიტყვიერებამ შემოგვინახა. ზურაბ ერისთავისა და ბახტრიონის ციკლის ლექს-სიმღერებში პერსონაჟთა გამითიურების პროცესი დაწყებულია. მაგალითად, გადმოცემის მიხედვით, ბახტრიონის ციხის გალავანზე პირველი ზეზვა გაფრინდაული გადასულა და „თათრები იქამდე უუღლეთია, ვიდრე დახოცილების გროვაში ერთი თათრის გვამი არ აყირავებულა“.⁴ იმავე სასწაულს ვხვდებით ზურაბ ერისთავის ციკლის ნაწარმოებებში: „როცა მამუკა ქალუნდაური დასწევია ზურაბის ლაშქარს ბეგენტორის ძირში... თორმეტი კაცი ერთბაშად დაუხოცავს. მეთორმეტე რომ მოუკლავს, იგი ფეხ-აღმა დაეყუდებულა წყალში. ამის დანახვაზე მამუკას ხმალი ჩაუგია, რადგანაც ძველად ხევსურეთში მეომრების „რჯული“ ასეთი ყოფილა, რომ თუ ხმლით შუღლში მოკლული კაცი ფეხ-აღმა დაეყუდებოდა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ შუღლი უნდა შეწყვეტილიყო: ცოდვა „ღმერთს შამწვდარი ას“. შემდეგ მამუკა აბრუნებულა და ნაომარში, გზის პირას, სამანი ჩაუგდია და უთქვამს: - ვინც ჩემი სიკვდილის შემდეგ აქ მგზავრად აივლ-ჩაივლის და ვინც ამ სამანთან სამს ყანწს, არყიანს, არ დალოცავს, ამ ჩემი ხმლის ცოდვა ეკიდოსო“.⁵ ზურაბ ერისთავთან ბრძოლების შემდეგ მამუკა ქალუნდაურის სახელი

⁴ ქს. სიხარულიძე. ქართული ხალხური საგმირო-საისტორიო სიტყვიერება. თბ. 1949, გვ. 149.

⁵ აკ. შანიძე. ქართული ხალხური პოეზია. I. ხევსურული. ტფ. 1931, 308.

ადგილობრივ ტრადიციაში იმდენად გამითიურდა, რომ ბეგენგორი ხალხს წმინდა ადგილად მიაჩნდა, იქ ფშავლები და ხევსურები სანთლებს ანთებდნენ, ლოცულობდნენ და მამუკა ქალუნდაურს შენდობას ეუბნებოდნენ. ბეგენგორის ისტორია მკაფიოდ გვიჩვენებს, თუ როგორ სწრაფად შეიძლება იქცეს რაიმე მოვლენა მითად. თუმცა, რადგან ზურაბ ერისთავისა და ბახტრიონის ციკლის ფოლკლორული ნაწარმოებები შედარებით მოგვიანო პერიოდის ამბებს ასახავს, პერსონაჟთა და მოვლენათა გამითიურების პროცესი ბოლომდე მიყვანილი არ არის.

ქართული ზეპირსიტყვიერების ფონდში დასტურდება კიდევ უფრო ახალი ხალხური ლექსების ციკლი, რომელიც მეფის არმიაში მებრძოლი ხევსური ჯარისკაცების ცხოვრებასა და მათ განცდებს გადმოგვცემს. ეს ლექსები ძირითადად უკავშირდება პირველ მსოფლიო ომს. ლექსების უმეტესობა მიეკუთვნება ლირიკულ ჟანრს, მათ შორის გვხვდება გალექსებანი და ეპისტოლარული შაირები. ხევსურული ჯარისკაცული პოეზია ქართულ ფოლკლორს აკაკი შანიძემ შემოუნახა, რომელიც XX საუკუნის 10-იან წლებში ინტენსიურად იწერდა ხალხურ ლექსებს ხევსური მთქმელებისგან და ავტორ-მთქმელებისგან. წინა ციკლებისგან განსხვავებით, ამ ჯგუფში გაერთიანებულ ლექს-სიმღერებს აქვთ სრულიად რეალისტური შინაარსი. ავტორ-მთქმელები კი, მართალია, ლექსებს მთლიანად ხალხური პოეტიკის წესებისა და ხალხური ტრადიციის შესაბამისად ქმნიდნენ, მაგრამ ისინი უკვე ხშირად იყენებდნენ მელანსა და ქალაღდს, რომელზეც თავიანთი ნაფიქრ-ნააზრევი გადაჰქონდათ. პირველი მსოფლიო ომის ციკლის ხალხური ლექსები მხოლოდ ხევსურულმა ზეპირსიტყვიერებამ შემოგვინახა.

ქართული საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ბოლო ციკლი შეიქმნა საბჭოთა პერიოდში, რომელიც იყო ერთ-ერთი ყველაზე რთული, დაძაბული და წინააღმდეგობებით აღსავსე ხანა ქართველი ერის ისტორიაში. ამ პერიოდში, უფრო ზუსტად, XX საუკუნის 20-იან - 40-იან წლებში შექმნილი ზეპირსიტყვიერება მკაფიოდ გამოხატავს ქართველი ხალხის გაორებულ ბუნებას. ერთი მხრივ, საბჭოთა პროპაგანდა მოუწოდებდა ხალხური პოეზიის ნიჭიერ შემსრულებლებს შეექმნათ ლექსები კომუნისტური პარტიის ლიდერებზე; მეორე მხრივ, სასტიკი რეპრესიების მიუხედავად, ხალხში ზეპირად მაინც ვრცელდებოდა საბჭოთა წყობილების წინააღმდეგ მებრძოლ-მომართა და ყაჩაღად გავარდნილ პირთა ლექსები. მიხა ხელაშვილის, გოგია ჭიჭოშვილის არაერთი ლექსი სწორედ სახალხო მთქმელებმა და ხალხური პოეზიის ნიჭი-

ერმა შემსრულებლებმა შემოგვინახეს. საბჭოთა პერიოდში შექმნილი ზეპირ-სიტყვიერება თავისთავში მოიაზრებს როგორც საბჭოთა, ასევე ანტისაბჭოთა ფოლკლორს.

ამდენად ქართულ ზეპირსიტყვიერ ფონდში ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან დაკავშირებით რვა ძირითადი ციკლი შეიძლება გამოვყოთ: 1. ვახტანგ გორასლის; 2. დავით აღმაშენებლის; 3. თამარ მეფის; 4. ზურაბ ერისთავის; 5. ბახტრიონის აჯანყების; 6. ერეკლე მეფის; 7. პირველი მსოფლიო ომის და 8. საბჭოთა პერიოდის ციკლები.

მართალია, ბოლო ორი ციკლი მოგვიანებით, მეოცე საუკუნეში, შეიქმნა, მაგრამ ამ პერიოდში შექმნილი ფოლკლორული ნაწარმოებები, ჩვეულებრივ, იყენებენ მითოლოგიურ არქეტიპებსა და ხალხურ შემოქმედებაში დამკვიდრებულ ტრადიციულ გამომსახველობით ფორმებს, რომლებიც უხსოვარ დროში შეიქმნა და თაობიდან თაობას ზეპირად გადაეცემოდა. მის დახვეწაში თაობები იღებდნენ მონაწილეობას. თუმცა მოგვიანო პერიოდში შექმნილი ციკლების პერსონაჟებმა მაინც ვერ მოასწრეს მითოლოგიურ გმირებად გადაქცევა და ისტორიული მოვლენებიც მითიურ ქმედებათა კატეგორიაში ბოლომდე ვერ ინტეგრირდა.

ოთხი მეფის გარდა, ქართულ ფოლკლორში შეიძლება სხვა ქართველი მეფეების შესახებაც ყოფილიყო მიძღვნილი ხალხურ ნაწარმოებთა ციკლები, რომლებმაც ჩვენამდე ვერ მოაღწიეს. ზ. კიკნაძის აზრით, „ვერ ვიფიქრებთ, რომ ზეპირსიტყვიერ მატთანეს არ აესახოს ესპანეთის რეკონკისტის ანალოგიური უაღრესად დაძაბული ხანა, აშოტ კურაპალატისა და მის თანამდგომთა გმირული ეპოპეა, რაც ქართული მიწების კვლავ შემოკრებით დასრულდა, მაგრამ ესპანური „ჩემი სიდის“ მსგავსი ხალხური პოემა, სადაც უკვდავყოფილი იქნებოდა თაობათა ხსოვნაში „ჩემი აშოტი“, არ დასტურდება“.⁶ არაერთ სახელოვან ისტორიულ პირთან დაკავშირებით ქართულმა ფოლკლორმა არ შემოგვინახა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, რადგან, როგორც ზ. კიკნაძე მიიჩნევს, „მას არ შეუძლია სინქრონულად მოიცვას მთელი ზეპირსიტყვიერი ფონდი მისი „დასაბამიდან“.⁷ ზეპირსიტყვიერება ერთდროულად ვერ შეინახავდა სხვადასხვა ეპოქაში შექმნილ ნაწარმოებებს. თაობების მონაცვლეობასთან ერთად იცვლებოდა ფოლკლორული შემოქმედების თემატიკა. ძველი თემების, სიუჟეტებისა და მოტივების ადგილს ახალი ნაწარმოებები იკავებდა. ზე-

⁶ ზ. კიკნაძე. ქართული ხალხური ეპოსი. თბ. 2016, გვ. 9.

⁷ ზ. კიკნაძე. ქართული ხალხური ეპოსი, გვ. 9.

პირსიტყვიერი ფონდი ხალხის კოლექტიურ მეხსიერებაში განიცდიდა პერიოდულ განახლებას და ძველი ნიმუშები, თუ ის არ იქნებოდა ჩაწერილი, სამუდამო დავიწყებას ეძლეოდა. სამწუხაროდ, ქართული ფოლკლორის ნიმუშების სისტემური ჩაწერა მხოლოდ XIX საუკუნის II ნახევრიდან დაიწყო. ამდენად, ჩვენ არ ვიცით, როგორი იყო ქართული ზეპირსიტყვიერი ფონდი წინა საუკუნეებში. როგორც ზ. კიკნაძე მიუთითებს, „ჩვენ არ შეგვიძლია განვსაზღვროთ ამა თუ იმ ხალხური ტექსტის ასაკი... მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მის ხანგრძლივ ტრადიციაზე“.⁸ შეუძლებელია იმის გარკვევა, თუ რა სახე ჰქონდა ვახტან გორგასლის, დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის ციკლის ხალხურ ნაწარმოებებს XVII საუკუნეში ან, თუნდაც, XVIII საუკუნეში, რადგან არ მოგვეპოვება ამ პერიოდების ტექსტური ჩანაწერები. ასევე გაურკვეველია, რა ცვლილებები განიცადა ჩაწერის მომენტამდე, ანუ XIX საუკუნის ბოლომდე, ზურაბ ერისთავთან და ბახტრიონის აჯანყებასთან დაკავშირებულმა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებმა, რომელთა თავდაპირველი ინვარიანტები, სავარაუდოდ, XVII საუკუნეში უნდა შექმნილიყო. ვფიქრობ, „ფოლკლორისტიკაში უფრო მნიშვნელოვანია, რას წარმოადგენს ტექსტი ჩაწერის მომენტში და რა არის მისი საზრისი, ვიდრე იმის გარკვევა, თუ როგორი იყო ტექსტი ჩაწერამდე“.⁹ ისტორიულ ამბებთან დაკავშირებული სიმღერები, პირველ რიგში განეკუთვნება მხატვრულ შემოქმედებას და მას, როგორც ხელოვნების ნიმუშს, ახასიათებს თავისებური და თავისუფალი დამოკიდებულება ისტორიის ფაქტობრივი მხარისადმი. ბ. პუტილოვის აზრით, „სიმღერა არ არის ქრონიკა და მისთვის უცხოა ფაქტების ზუსტი, „დოკუმენტური“ რეპროდუცირება. პირიქით, უფრო ხშირად თვალშისაცემია სიმღერების შინაარსსა და ფაქტებს შორის შეუსაბამობა“.¹⁰

რატომ მაინცდამაინც ეს შვიდი თუ რვა ციკლი შემოინახა ქართულმა ფოლკლორმა ან რამდენად ზუსტად ინახავს ხალხური კოლექტიური მეხსიერება ისტორიულ მოვლენას?

ფოლკლორული შემოქმედება ინდივიდუალურ მოვლენებს ნაკლებად ან საერთოდ არ ინახავს. კოლექტიური ცნობიერება და ხალხური მეხსიერება ეფუძნება მყარ და ხანგრძლივი დროის მანძილზე ჩამოყალიბებულ მოდელებს,

⁸ ზ. კიკნაძე. ქართული ფოლკლორი. თბ. 2008, გვ. 51.

⁹ ხ. მამისიმედიშვილი. ოსური ფოლკლორი. თბ. 2015, გვ. 29.

¹⁰ Народные исторические песни. вступительная статья, подготовка текста и примечания Б. Н. Путилова. Москва-Ленинград. 1962, гв. 9.

რომლებსაც ვერ მივაკუთვნებთ ამა თუ იმ ინდივიდის პირად გამოცდილებას. მ. ელიადეს აზრით, „ისტორიული მოვლენა, როგორი მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს ის, ხალხის მეხსიერებაში დიდხანს ვერ ჩერდება და მის შესახებ მოგონებები პოეტურ შთაგონებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში და იმდენად გამოიწვევს, თუ რამდენად ახლოს იქნება ეს მოვლენა მითიურ მოდელთან“.¹¹ ამდენად, ფოლკლორული შემოქმედება ისტორიულ მოვლენებს ხანგრძლივი დროის მანძილზე ჩამოყალიბებული მყარი მოდელებითა და კატეგორიებით, ხოლო ისტორიული პერსონაჟების თავგადასავალს მითოლოგიური არქეტიპებით გადმოსცემს. მითოლოგიური ალუზიებით არის სავსე ვახტანგ გორგასლის შესახებ პატარა ლექსი, რომელიც მეფის აპოთეოზს წარმოგიდგენს:

„ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა,
ციდან ჩამოესმა რეკვა,
იალბუზზე ფეხი შესდგა,
დიდმა მთებმა იწყეს დრეკა,
იალბუზის ეშმაკები
ცხრა მთას იქით გადარეკა.“¹²

ლექსის მიხედვით, ვახტანგ მეფეს ციდან ესმის ზეციური ლიტურგიის ხმა – ზარების რეკვა, რადგან იგი „ღმერთს უყვარდა“. იალბუზზე ასვლა მისი აპოთეოზია, რადგან მთა განასახიერებს ცისა და მიწის კავშირს. მას, მითოლოგიური გმირების მსგავსად, მინიჭებული აქვს ღვთისაგან დემონური ძალების განდევნის უნარიც. სხვა ხალხურ ტექსტებში ვახტანგ გორგასალი, ისევე როგორც მითოლოგიური გმირი, არის ტყვის გამომხსნელი, ბუმბერაზ-გოლიათის დამამარცხებელი, მეფე-მონადირე – ქალაქის დამაარსებელი. ერთ-ერთ თქმულებაში ის დედოფლისა და გუთნისდედის საკრალური ქორწინების მონაწილეც ხდება. ოფიციალური ისტორიის მიხედვით, ვახტანგ გორგასალი მტერთან ბრძოლაში დაიჭრა და უჯარმის სასახლეში გარდაიცვალა. თუმცა ხალხური ტრადიცია, როგორც ჩანს, ვერ დააკმაყოფილა მეფის ჩვეულებრივმა დაღუპვამ და თხრობაში გაჩნდა არქეტიპული მოდელი, რომლის მიხედვითაც, ვახტანგ გორგასალს სხეულის საიდუმლო ადგილზე, ილიაში, ისარი ესროლეს და იგი დალატის მსხვერპლი გახდა.¹³ თუმცა ამის შესახებ არაფერს გვეუბნება ვახტანგ მეფის ისტორიკოსი ჯუანშერი, რადგან სხეულზე

¹¹ მ. ელიადე. მარადიული დაბრუნების მითი. არქეტიპები და განმეორებადობა. თბ. 2017, გვ. 69.

¹² ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. I, გვ. 182.

¹³ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. I, გვ. 57.

სუსტი ადგილის საიდუმლოს გაცემა არის მითოლოგიური პარადიგმა, რომელსაც კოლექტიური ცნობიერება მეფის სიკვდილის „გასანამდვილებლად“ იყენებს. ვახტანგ გორგასალიც ისე უნდა დაიღუპოს, როგორც მხოლოდ ტრადიციული გმირი იღუპება. არაერთი გმირი, აქილევსის ძველიბერძნული მითიდან მოყოლებული ოსური ეპოსის სოსლანით დამთავრებული, იღუპება სხეულზე სუსტი ადგილის საიდუმლოს ღალატით გაცემის შემდეგ.

მ. ელიადეს სიტყვებით, ისტორიულ პირთა და მოვლენათა ისტორიულობა „მითოლოგიის გამანადგურებელ შემოქმედებას დიდხანს ვერ უძლებს“.¹⁴ ხალხურ ტექსტებში ისტორიულ პირებს მითოლოგიური გმირის თვისებები მიეწერებათ. ამრიგად, ფოლკლორულ შემოქმედებას აქვს ანტიისტორიული ხასიათი, რადგან კოლექტიურ მეხსიერებას ისტორიულ მოვლენებისა და პიროვნებების დამახსოვრება-შენარჩუნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუ კონკრეტულ პირებს და რეალურ მოვლენებს ყველა, ასე ვთქვათ, „პირადული“, ინდივიდუალური და „ისტორიული“ მახასიათებლები“ ჩამოშორდება და მათ ადგილს მითოლოგიური არქეტიპები დაიკავებენ. ამ გარემოებას თავის დროზე ჯერ კიდევ ლ. რაგლანმა მიაქცია ყურადღება. მან შენიშნა, რომ ძველი ეპოსების მთავარი გმირების თავგადასავალი ძალიან ჰგავდა ერთმანეთს, რადგან მათ შესახებ თქმულებები ისე გარდაიქმნა, რომ ერთ ტიპურ მოდელს მისადაგებოდა.¹⁵ რა თქმა უნდა, ეს არ უნდა გავივით ისე, თითქოს ხალხურ ტექსტი მხოლოდ სტერეოტიპულ თხრობას ემყარება. ფოლკლორი მხატვრული შემოქმედებაა და პერსონაჟები ხანდახან საგრძნობლად სცილდებიან თავიანთ პროტოტიპებს.

მეფობა ყველა ტრადიციაში ღვთაებრივი სუბსტანციაა. როგორც ღმერთი ქმნის სამყაროს, ისე მეფე აშენებს ქვეყანას. დავით მეფე ზეპირსიტყვიერ ნიმუშებში წარმოდგენილია მშენებლის ფუნქციით. სიუჟეტის ამგვარი განვითარებისთვის, სავარაუდოდ, ბიძგი უნდა მიეცა დავით მეფის მითოლოგიურ ეპითეტს „აღმაშენებელი“. თქმულებების მიხედვით, მეფე ახერხებს ეშმაკის დათრგუნვას და მისი დახმარებით, ან უფრო ზუსტად, მისი გაუვნებელყოფით – სამი ტაძრის ერთდროულად აშენებას. ზ. კიკნაძემ დამაჯერებლად აჩვენა, რომ „გელათის მშენებლობის თქმულებას“ საფუძვლად უდევს თახმურასის

¹⁴ მ. ელიადე. მარადიული დაბრუნების მითი. არქეტიპები და განმეორებადობა, გვ. 69.

¹⁵ L. Raglan. The Hero of Tradition. The Study of Folklore. ed. A. Dundes. University of California and Berkley. 1965, გვ. 150.

მიერ არიმანის მოთრგუნვის ზოროასტრული მითი.¹⁶ დავით მეფე ჯვრადქცეული ემმაკით ისე გადაადგილდება თავის ვეებერთელა სამეფოში, როგორც ირანული მითოლოგიის პერსონაჟი თახმურასი – ცხენადქცეული არიმანით. იმ დროს, როცა ბოროტება დათრგუნულია და ემმაკი განიარაღებული, თახმურასიც და დავითიც აფუძნებენ კაცობრიული კულტურის საფუძვლებს. დავით მეფე თავისი ჯადოსნური ჯვრით, იმავე ჯვრადქცეული ემმაკით, დღით აფხაზეთში დაქრის, შუადღით – გელათში და საღამოს – მცხეთაში. დავით აღმაშენებლის თქმულება, მართალია, ქრისტიანული ტაძრის მშენებლობას ეხება, მაგრამ ტექსტი ბოროტი ძალის დათრგუნვის შესახებ სიუჟეტად იყენებს უძველეს ზოროასტრულ არქეტიპს. როგორც ვხედავთ, ფოლკლორულმა ტრადიციამ ანგარიში არ გაუწია დავით აღმაშენებლის ნამდვილ საგმირო საქმეებს და მას მითოლოგიური ბიოგრაფია შეუქმნა.

ისტორიულ თემაზე შექმნილ ქართული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს შორის სიუჟეტებისა და მოტივების მრავალფეროვნებით, ტექსტების სიმრავლით გამოირჩევა თამარ მეფის ციკლის ნაწარმოებები. ხალხურ ტექსტებში თამარ მეფემ, ისევე როგორც სხვა ისტორიულმა პირებმა, მითოლოგიური არქეტიპის თვისებები შეიძინა. თუმცა თამარ მეფესთან დაკავშირებული ხალხური ლექს-სიმღერები და თქმულებები მაინც კმნიან ოქროს ხანის მმართველის განზოგადებულ მხატვრულ სახეს.

ქართულ თქმულებებში თამარი არის მარადიული გაზაფხულის დედოფალი; ის, როგორც დემიურგი და მთელი ხმელეთის მბრძანებელი, თავისი ჯადოსნური ჩიქლით ებრძვის ზღვას და იმარჯვებს; თამარი ხმელეთს ათავისუფლებს წყლის სტიქიისგან, ქაოსური საწყისისგან და გაათავისუფლებულ ტერიტორიაზე, კლდეზე, აშენებს ქალაქს, ქალაქში აგებს ოქროსჯვრიან სიონს. თამარის ზღვასთან ბრძოლის ამსახველი საფერხისო სიმღერა, როგორც საკულტო რიტუალის ნაწილი, ფშავში ხალხურ რელიგიურ დღესასწაულებზე სრულდებოდა.¹⁷ ხალხურმა ლექსმა თამარ მეფე დემიურგის ატრიბუტებით აღჭურვა და ამით უძველესი კოსმოგონიური მითის რეაქტუალიზება მოახდინა. საგულისხმოა, რომ ძველ მითოსებში წყლის სტიქიას გველეშაპი განასახიერებს. ზ. კიკნაძის აზრით, თუ თამარის ფოლკლორულ ისტორიაში მისი ანტაგონისტი ზღვა – იგივე ამირანის შთანთქმელი „შავი ზღვის შავი ვეშაპია“, მაშინ თამარი არა მხოლოდ გველეშაპმებრძოლთა, არამედ „კოსმო-

¹⁶ ზ. კიკნაძე. ქართული მითოლოგია. ტ. 2. ფარნავაზის სიზმარი. თბ. 2016, გვ. 104-111.

¹⁷ ქს. სიხარულიძე. ქართული ხალხური საგმირო-საისტორიო სიტყვიერება, გვ. 70-71.

სის შემქმნელთა ტიპოლოგიაში ჰპოვებს ადგილს“.¹⁸ თამარის დაპირისპირება ზღვასთან ძველი ხალხების ღმერთისა და ზღვაური ურჩხულის ორთაბრძოლის მითს მოგვაცოცხლებს.

ქართული საკულტო და საისტორიო ლექსების მიხედვით, თამარი არის ერთდროულად ქაოსის ძალების წინააღმდეგ მებრძოლიც, „ლეღეს აქიმ-დელოფალიც“, „ჩიქილაზინზილიანიც“, „შუა ზღვაში სამანის ჩამგდებიც“. ხოლო თავისი საიდუმლო საფლავით თამარი უახლოვდება დამარხული და აღმდგარი იმპერატორების მითოსებს, რომლებიც გამოქვაბულში ელოდებიან იმ ესქატოლოგიურ ჟამს, როცა გაიმართება უკანასკნელი ბრძოლა კეთილ და ბოროტ ძალებს შორის.¹⁹

ამრიგად, ხალხურ ტექსტებში ისტორიული გმირები ერთგვარ მეტამორფოზას განიცდიან და ისინი მითოლოგიური გმირები ხდებიან, რომლებსაც კავშირი აქვთ ზებუნებრივ ძალებთან. როგორც მ. ელიადე სრულიად სამართლიანად მიუთითებს, ხალხური ტექსტები „ისტორიას მითებით გადმოსცემენ“.²⁰ ქართულ ფოლკლორში სახეზეა ისტორიული პიროვნებების მითოლოგიზაცია.

მიუხედავად იმისა, რომ ერეკლე მეორის ყმაწვილობის ხანა კარგად არის ცნობილი საისტორიო წყაროებიდან, მის ბავშვობას ხალხური სიმღერა მანც მითოლოგიური არქეტიპებით წარმოგვიდგენს. მითოლოგიური გმირების მსგავსად ერეკლე მეფეც ობოლი, გადაგდებული ბავშვია. მას სადღაც, საკრალურ სივრცეში, ირემი საკუთარი რძით კვებავს და ბოლოს საჩაღეში გადაგდებულ უფლისწულს მონადირე პოულობს:

„ბატონიშვილ ერეკლესა ირმის ძუძუ უწოვნია,
წყალი უსვამს ალგეთისა, თრიალეთზე უძოვნია.
საჩაღეში გაღუგდიათ, მონადირეს უპოვნია.“²¹

ლექსში „ობლობა“, „უფლისწულის გადაგდება“, „ირემი“, „რძე“ და „მონადირე“ მითოლოგიური არქეტიპებია, რომლებსაც ხალხური ტექსტი ისტორიული პირის რჩეულობისა და მისი, როგორც მეფობის კანდიდატის, განსაკუთრებული წარმომავლობის გადმოსაცემად იყენებს.

საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების განხილვისას, ბ. პუტილოვი

¹⁸ ზ. კიკნაძე. ქართული მითოლოგია. ტ. 2, გვ. 229.

¹⁹ ზ. კიკნაძე. ქართული მითოლოგია. ტ. 2, გვ. 56.

²⁰ მ. ელიადე. მარადიული დაბრუნების მითი. არქეტიპები და განმეორებადობა, გვ. 63.

²¹ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. II. ტექსტების მოშალება, რედაქცია, შესავალი და შენიშვნები ქსენია სიხარულიძის. თბ. 1964, გვ. 9.

ჟანრის ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად მიიჩნევენ იმას, რომ „ისტორიული სიმღერა თუ თქმულება ხშირად ისტორიისთვის სრულიად უცნობ და ისტორიაში შეუძლებელ მოვლენებს ეხმიანება. ხოლო ისტორიული ფიგურები სიმღერებში ისეთ მოქმედებებს ასრულებენ, რისი გაკეთებაც მათ, ფაქტობრივად, არ შეეძლოთ“.²² ეს ყველაფერი, რა თქმა უნდა, უცოდინრობის ან ცუდი ცოდნის უბრალო შედეგი არ არის. ამის მიზეზი არის ისტორიული პირისა და მოვლენის მითოლოგიზაცია, მისი მითოლოგიური არქეტიპის თვისებებით აღჭურვა. გადმოცემების მიხედვით, ერეკლე კრწანისის ბრძოლაში ე. წ. „მცურავ ჯაჭვს“ ატარებდა, რომელსაც მტრის ტყვია და ხმალი ვერაფერს ავნებდა.²³ ქართული მითოსი იცნობს ასეთ „სამანქანურო“ ჯაჭვის პერანგს, რომელიც თარღვა ძაგანს მისმა ძმობილმა გველეშაპმა აჩუქა. თორღვას ჯაჭვის პერანგი, სადაც ხმალი და ისარი მოხვდებოდა, იმ ადგილზე იკუმშებოდა და მისი პატრონი უვნებელი რჩებოდა. აქედან ჩანს, რომ ერეკლეს საბრძოლო იარაღიც მის მითოლოგიურ არქეტიპს უნდა მიმსგავსებოდა.

საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს აქვთ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება. ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან დაკავშირებული ხალხური ტექსტები სავსეა ანაქრონიზმებით. გადმოცემებში მურვან ყრუ და დავით აღმაშენებელი ერთმანეთს ეჭვიდავებიან, თუმცა არაბი სარდალი იმ დროს უკვე ოთხასი წლის გარდაცვლილი იყო. სხვა თქმულებებში ხან ოსმალთა ფაშა და ხანაც შაჰ-აბასი ცდილობს თამარ მეფის შეპყრობას, მაგრამ ამოდ. როგორც ცნობილია, ოსმალები თამარის მეფობიდან კარგა ხნის შემდეგ გამოჩნდნენ ასპარეზზე, ხოლო შაჰ-აბასი თამარის გარდაცვალებიდან ოთხასი წლის შემდეგ განაგებდა ირანის ტახტს. ერეკლე მეფის ციკლის თქმულებებში მონაწილეობენ ხირჩლა ბაბურაული და ბერდია მამუკაური, რომლებიც ზურაბ ერისთავის ციკლის ხალხურ ნაწარმოებებშიც ხსენდებიან;²⁴ ხოლო ხოშურაული, რომელსაც ბესარიონ გაბური ერეკლე მეფესთან დაკავშირებულ გადმოცემაში მოიხსენიებს, მანამდე ერთი საუკუნით ადრე ცხოვრობდა და გმირული ბრძოლით მან თავი გამოიჩინა ბახტრიონის აჯანყებაში.

ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან დაკავშირებულ ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებში ისტორიული დრო შეკუმშულია. ფოლკლორულ ნაწარმოებში

²² Народные исторические песни, გვ. 9.

²³ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. II, გვ. 59.

²⁴ ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება. ტ. II, გვ. 293.

სრულიად შესაძლებელია იმის დაშვება, რომ სამი სხვადასხვა ეპოქის მეფე ერთად ამენებდეს ეკლესიას. ერთ-ერთი ხევესურული გადმოცემის თანახმად, ერეკლე მეფე თამარ მეფის შვილი იყო. ხალხურ ტექსტებს რეალური ისტორიული პირები ჩვეულებრივი პროფანული დროიდან მითოსურ დროში გადაჰყავს, რადგან, როგორც მ. ელიადე მიუთითებს, „ხალხურ ცნობიერებას არ აინტერესებს ქრონოლოგია, არც მოვლენათა სიზუსტე და ისტორიული პიროვნებების ნამდვილობა“.²⁵ ძველი, განსაკუთრებით მეფეთა ეპიკური ციკლები, უფრო მეტი მითოლოგიზმით გამოირჩევა. ისტორიული გმირების ზებუნებრივი თვისებებით აღჭურვა ხალხურ ტექსტებს საკრალურ მნიშვნელობას ანიჭებს. თედო რაზიკაშვილის მიერ ჩაწერილი ერთ-ერთი ხალხური ტექსტი ქართველ მეფეთა ამბავს მითის საშუალებით გადმოგვცემს: „ხალხსა სწამს, ნეფე ერეკლე და თამარ ნეფე ცოცხლები არიან ღმერთთან და როცა გაუჭირდება საქართველოს მოეშველებიანო. – მირონი ნეფე ერეკლეს ძვლებს ჩამოსდისო. ერეკლემ ხმალი წინ დაიდვის და ისევ თავის-თავად შამაერტყისო. – ერეკლე, როცა ლოცვაზე დადგებოდა, ხმალს მზის შუქზე დაჰკიდებდა ხოლმეო და ლოცვას როცა გაათავებდა, ი სხვიდგან ისევ აიღებდა ხმალსაო“.²⁶ ხალხური თხრობა თამარისა და ერეკლეს შესახებ მითიური აზროვნების კატეგორიებს იყენებს, რათა მოახდინოს მათი საარაკო ისტორიისა და მნიშვნელოვანი მოვლენების განამდვილება, რადგან, ხალხური იმაგინაციის მიხედვით, ჭეშმარიტებას მხოლოდ მითი აცხადებს. ხალხურმა ტექსტმა თამარისა და ერეკლეს თავგადასავალი საკრალური ელემენტებით შეამკო და მათი ისტორია უფრო ღრმა და მდიდარი შინაარსით გადმოსცა. ფოლკლორულ ნაწარმოებებში ისტორიულ პირებსა და ისტორიულ მოვლენებს ლამის რელიგიური ღირებულება მიენიჭა, რადგან ზეპირი ტექსტი მათ შესახებ მოგვითხრობს არა ჩვეულებრივ ამბავს, არამედ საკრალურ ისტორიას.

ჩვეულებრივი საგმირო ეპოსებისგან განსხვავებით, სადაც მოქმედება ხდება განუსაზღვრელ დროსა და სივრცეში, საისტორიო სიმღერებსა და თქმულებებში გადმოცემულ ისტორიებს შეხება აქვთ სინამდვილესთან. ხალხური იმაგინაციის მიხედვით, საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები ნამდვილია, რადგან სრულიად რეალური პირები კონკრეტულ გეოგრაფიულ გარემოში მოქმედებენ და ეს ტექსტები ხშირად საკრალურია, რადგან მთავარ გმირებს ზებუნებრივი თვისებები მიეწერებათ.

²⁵ მ. ელიადე. მითის ასპექტები. თბ. 2009, გვ. 151.

²⁶ აკ. შანიძე. ქართული ხალხური პოეზია. I. ხევესურული, გვ. 365.

XX საუკუნეში შექმნილ ხალხურ ნაწარმოებებში პერსონაჟებმა ვერ მოასწრეს მითიურ გმირებად გადაქცევა. მათ თავიანთი ისტორიულობა და რეალურობა ბოლომდე შეინარჩუნეს. მაგალითად, გოგია ჭიჭოშვილის ლექსი სრულიად რეალისტურად, მითოლოგიური არქეტიპების გარეშე, გადმოგვცემს საბჭოთა ხელისუფლებასთან დაპირისპირებისა და ტყვეში ყარაღად გაგარდნის მიზეზს:

„ორმოცდაერთ წელს დაგვეცა გერმანიის ჯარია,
ვერიდე სალდათობასა, რუსს ქედ ვერ მოუხარია,
პარტიის საწინააღმდეგოდ, ტყვეს შავფარე თავია...“²⁷

ამ ციკლის ლექსებში კვლავ გვხვდება ხალხური შემოქმედებისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული მხატვრული ფორმები, ჰიპერბოლები, შედარებები, ეპითეტები, კონტრასტი და სხვ. მაგალითად, საბჭოთა წყობილებით თავის უკმაყოფილებას ამგვარად გამოხატავს ლექსის ლირიკული გმირი:

„სოობენ კომუნისტები, სისხლით ვეღარა ძლებიან,
მიწაზე ხალხი გაწყვიტეს, ცაში ღმერთს ემუქრებიან.“²⁸

რა თქმა უნდა, ბოლო პერიოდში შექმნილ ციკლებში ისტორიული მოვლენების მითოლოგიზაციის ხარისხი დაბალია, თუმცა ხალხური კოლექტიური მეხსიერება განადიდებს ახალი დროის ისტორიულ პერსონაჟებსაც, რისი დასტურიც არის საბჭოთა პერიოდის ფოლკლორი. ახალი დროის გმირებს ხალხური შემოქმედება არქეტიპების მიბაძვით მითოლოგიური და საგმირო საქმეების შემსრულებლად გადააქცევს. კომუნისტურმა იდეოლოგიამ ახალი დროის მითოსი შექმნა, რომლის თანახმად, რჩეულ კლასს – პროლეტარიატს – ბელადის დეკრეტმა საუკუნო ტანჯვის სანაცვლოდ თანასწორობის სამუდამო სიხარული მოუტანა. საბჭოთა პროპაგანდის მიხედვით, პროლეტარები საბოლოო ესქატოლოგიურ ბრძოლაში დაამარცხებდნენ თავიანთ ღმერთურ მოწინააღმდეგეს – ბურჟუათა არმიებს და სამყაროში თავის განუყოფელ ბატონობას დაამყარებდნენ, რაც საბჭოთა პერიოდში გამოხატული იყო კომუნისტური მითოლოგებით: „პროლეტარებო, ყველა ქვეყნისა, შეერთდით“.

ამრიგად, საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვთ ქართული კულტურის შესასწავლად. მათში სრულად ვლინდება ქართული ხალხური ეროვნული სული. ფოლკლორული შემოქმედება მკაფიოდ გვიჩვენებს, თუ როგორ აღიქვამს კოლექტიური ცნობიერება

²⁷ მ. ლანიშაშვილი. გოგია ჭიჭოშვილის ეპოსი. თბ. 2011, გვ. 9.

²⁸ მ. ლანიშაშვილი. გოგია ჭიჭოშვილის ეპოსი, გვ. 10.

**ხეთისო მამისიმედიშვილი. ისტორიულ პირებსა და მოვლენებთან
დაკავშირებული ხალხური ტექსტების თავისებურება**

ისტორიულ პირებსა და მოვლენებს, თუ როგორ უყურებს ხალხი საკუთარი ქვეყნის ისტორიას. საისტორიო სიმღერები და თქმულებები იძლევა ძვირფას მასალას არქეტიპებისა და უძველესი პოეტური ფორმების შესასწავლად, რადგან, როგორც კვლევამ აჩვენა, ხალხურ სიტყვიერებაში ისტორიული პირები და მოვლენები მითოლოგიური სქემებით, ტრადიციული მოდელებითა და უძველესი არქეტიპების მიხედვით იქმნებიან.

Khvtiso Mamisimedishvili

Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

PECULIARITIES OF FOLK TEXTS RELATED TO HISTORICAL PERSONS AND EVENTS

Summary

The Georgian people have created a thematically rich and genre-diverse folklore regarding historical persons and events. Unlike official historiography, folk texts do not convey a single historical process, since they attribute the events of the past to only a few historical figures or kings, which led to the cyclical nature of these types of literary works.

Folklore is an artistic creation, and in it characters sometimes go far beyond their prototypes. Although the legend of Davit Agmashenebeli (Builder) is about the construction of a Christian temple, the text about the suppression of an evil force uses an ancient Zoroastrian archetype as a plot. As we can see, the folklore tradition did not account for the true heroic deeds of Davit Agmashenebeli and created his mythological biography.

The folk poem equipped King Tamar with the attributes of a Demiurge and thus reactualized the ancient cosmogonic myth. Tamar's confrontation with the sea is reminiscent of the myth of the battle between the God and the Sea Monster of ancient peoples. In folk texts, historical heroes undergo a kind of metamorphosis, and they become mythological heroes with connections to supernatural forces.

Although the youth of Erekle II is well known from historical sources, his boyhood is represented by folk poetry with mythological archetypes. Like mythological heroes, King Erekle is an orphan, an abandoned child. Somewhere, in the sacred space, a deer feeds him with its own milk, and finally a hunter finds the prince thrown into a straw.

Unlike the ordinary heroic epics, in which the action takes place in an indefinite time and space, the events told in historical songs and legends are in contact with reality. In the imagination of the people historical orality patterns are real, because very real persons act in specific geographical settings, and

these texts are often sacred because the main characters are ascribed supernatural qualities.

The characters of the cycles created in the later period did not manage to turn into mythological heroes, and the historical events could not be fully integrated into the category of mythical actions.

Samples of historical oral folk are extremely important for the study of Georgian culture. Folklore clearly shows how the collective consciousness perceives historical persons and events, how people look at the history of their country. Historical songs and tales provide valuable material for the study of archetypes and ancient poetic forms, since, as research has shown, historical persons and events in folk-literature are created according to mythological schemes, traditional models and ancient archetypes.